

Dankbaar afhankelijk

Uitgesproken tijden de Mis voor de metamoderne mens

op Explore the North 2017

Lieve mensen,

Mijn naam is Harm Hendrik ten Napel, ik ben filosoof en schrijver. En ik voel me vereerd dat ik hier mag staan. Tegelijk voelt het, voor een ex-gereformeerde jongen als ik, ook een beetje als heiligschennis.

Dat is maar goed ook, denk ik.

Niet omdat iedereen beter zou worden van wat meer latente christelijkheid maar omdat er hier, op deze plek, iets op het spel staat. Los van welke religieuze context dan ook, kan een kerk een plaats voor eerlijkheid en openheid zijn. Wij kunnen het dat laten zijn. Die mogelijkheid, om hier eerlijk te zijn, en open, om met andere woorden de waarheid te spreken, waarachtig te zijn, die staat hier op het spel vanmiddag. Die kunnen we schenden of waar maken.

En wat wil ik dan vandaag op het spel zetten? Liefde. Ik wil het vanmiddag hebben over liefde, en in het bijzonder over afhankelijkheid. Waarom afhankelijkheid?

Omdat ik denk dat we het misschien een beetje aan het verleren zijn om afhankelijk te zijn.

De 21e eeuwse mens is allesbehalve! Wij zijn zelfstandig, individueel. Onafhankelijk. En vergis je niet: dat is heel goed. Het zijn belangrijke waarden: onafhankelijkheid en zelfbeschikking. Ze spelen een belangrijke rol in belangrijke ontwikkelingen. In de strijd tegen discriminatie, in de strijd voor gelijke rechten en behandeling van vrouwen en mannen.

En het klopt ook gewoon! Het is een feit van het menselijk leven dat we los van elkaar staan. Maar de grenzen die ons tot individuen maken zijn er, denk ik, niet alleen om te respecteren. Die grenzen zijn er ook om te overbruggen.

Bijvoorbeeld uit liefde.

Wat is afhankelijkheid? Waar denken we aan als we aan afhankelijkheid denken? Als je afhankelijk bent, ben je machteloos. Toch? Je ben overgeleverd aan waar je dan ook maar afhankelijk van bent. Afhankelijkheid is ondergaan, lijden, verdragen. Toch? Op zijn ergst dan, hè: het toppunt van afhankelijkheid.

Laten we er een voorbeeld bij pakken. Het toppunt van afhankelijkheid – als er is één dichter uit de literatuurgeschiedenis is die een goede poging heeft gedaan om die titel te verdienen, dan is het wel de veertiende eeuwse Italiaanse ex-priester Francesco Petrarca.

Jullie kennen zijn verhaal misschien wel van een les op de middelbare school.

Petrarca zat in de kerk, en daar, een paar banken verderop, viel hem een prachtige blondine op: Laura. Hij werd hopeloos verliefd. Echt hopeloos, want ze was getrouwd. Op dit punt in het verhaal zijn er eigenlijk twee opties: de saaie volwassen optie, je geeft je gevoelens een plek en gaat verder, en de dramatische optie, je zet alles op alles om Laura toch nog de jouwe te maken. Petrarca vond een derde mogelijkheid: hij koesterde zijn gevoelens. Van een afstand bewonderde hij Laura en onder die afstand leed hij (en ondertussen schreef hij geweldige gedichten).

Bij elk blijk van genegenheid leefde hij op. Negeerde ze hem, dan brak hij.

Petrarca kan, in zijn liefde, niets anders dan met open handen uitkijken, wachten en lijden. Zo had hij haar, meer dan tien jaar, lief. Een beetje *creepy*, of niet? Petrarca is

hier eigenlijk het schrikbeeld van afhankelijkheid. Zelig, dat vinden we hem, denk ik. Zelig. Iemand die zijn lot maar wat ondergaat.

Dan sterft Laura, te vroeg. En terwijl Petrarca om haar rouwt, terwijl hij haar dood verwerkt, komt hij niet terug op meer dan tien jaar smachten en verlangen. Hij denkt niet: dat was voor niets. Zoveel geleden en waarvoor? Om haar te zien sterven? Nee, dat denkt hij niet. Hij viert zijn smachten. In een van zijn laatste sonnetten schrijft hij dat we jaloers op hem zouden moeten zijn, dat hij zo heeft mogen smachten.

Luister maar:

Ik denk dat er nooit iemand wordt gevonden
zo blij, zo vrij van zorg, zo ongebonden
dat hij niet graag zijn levenswijs herzag,
en liever om háár klaagde dag na dag
dan van een ander zong: om aan zijn wonden
blij dood te gaan na zo te zijn gebonden.

Is dat niet bizar? Niemand geniet zijn vrijheid en onafhankelijkheid zo, zegt hij, dat hij niet liever voor altijd naar mijn Laura zou willen blijven verlangen.

Ik denk dat Petrarca zo stellig durft te beweren omdat hij weet dat wij mensen niet buiten liefde kunnen. Een liefdeloos leven is leeg. Om te leven zijn we hopeloos overgeleverd aan de liefde. Wij allemaal koesteren liefde. En niet alleen voor onze geliefden en metgezellen – niet alleen romantische liefde. Nee, je houdt ook van je vader, je moeder, je broer of zus, van je vrienden.

Maar hé, denk je misschien, dat is toch niet waar Petrarca het over heeft? Het klopt ja. Petrarca heeft het over een romantische liefde. Maar volgens mij kunnen van hem ook iets leren over liefde in het algemeen.

Dat we altijd afhankelijk zijn van de mensen van wie we houden. Daarin verschillen wij niet essentieel van Petrarca. Hoe zo? Omdat we de mensen van wie wij houden, omdat we hen, uiteindelijk, niet kunnen forceren om van ons te houden. We kunnen ze er niet voor betalen. We kunnen geen overeenkomst met ze sluiten, als ik zus of zo, dan moet jij van me houden.

Nee. Liefde is een geschenk. En een geschenk is, zoals de dichteres Anne Carson dat mooi zegt, een geschenk is dat wat we ons nooit zouden kunnen veroorloven. We kunnen het niet kopen of verdienen. Het is geen beloning.

Alle liefde die we *krijgen* is precies dat: een geschenk van de mensen die van ons houden. Allemaal krijgen we niet meer liefde dan de liefde die ons wordt gegeven. Precies zoveel.

En wat doe je met een geschenk? Wel, het klinkt belachelijk simpel, maar: je ontvangt het. We kunnen niets doen om liefde te krijgen, het is aan wie van ons houdt om die liefde te geven. We kunnen wel iets doen om liefde te ontvangen. En dat is dankbaar zijn; danken.

Want krijgen is nog maar de helft, om te ontvangen, echt ontvangen, moeten we dankbaar zijn. Daarmee bedoel ik iets dat algemener is dan een bedanken.

Natuurlijk bedank je iemand die iets voor je doet, die je iets geeft, die je ergens mee helpt. Maar liefde is geen ding. De dingen die de mensen voor ons doen, daarmee uiten ze misschien dat ze van ons houden, daarin kunnen we hun liefde voelen, maar hun liefde is iets groters. En dat geldt ook voor dankbaarheid. Elke keer dat we iemand bedanken, met of zonder bloemen, om het zo maar te zeggen, daarmee uiten we onze dankbaarheid, proberen we die extra te laten voelen, maar onze dankbaarheid is iets groters.

Houden van, liefde, en dankbaarheid, dankbaar *zijn*, dat zijn eigenlijk meer manieren van leven. Het is een bepaalde manier waarop we ons aan anderen binden, in liefde, in dankbaarheid.

Misschien kan ik het nog iets beter uitleggen met een laatste voorbeeld. Nog een dichter, dit keer de Amerikaan Raymond Carver. Hij heeft een gedicht geschreven voor de liefde van zijn leven, zijn tweede vrouw, ook een dichter, Tess Gallagher. Ze groeiden naar elkaar toe in de tijd dat Carver zijn alcoholisme probeerde te overwinnen. Toen al, desondanks, was ze er voor hem.

In het gedicht beschrijft hij wat hij die dag heeft gedaan. Hij is heel rustig gaan vissen in een beekje. Hij heeft wat in de bedding gelegen. Op een gegeven moment lag hij daar, vertelt hij, met zijn ogen dicht, en mocht hij van zichzelf denken dat hij dood was. Hoe dat zou zijn. En dat gaat de eerste momenten prima, vertelt hij. Tot het echt tot hem doordringt. *Dood*.

Dan schrijft hij dit:

Terwijl ik daar lag met mijn ogen dicht,
vlak nadat ik had bedacht hoe het zou zijn
als ik werkelijk nooit meer opstond, dacht ik aan jou.
Ik opende mijn ogen en kwam meteen overeind
en ging weer verder met gelukkig zijn.
Ik ben je dankbaar, zie je. Ik wilde je dat vertellen.

Het is wat van de rijkste poëzie die ik ken, denk ik.

Wat dringt er tot Carver door op het moment dat hij aan Tess moet denken terwijl hij hypothetisch het lootje legt? Hij schiet meteen weer overeind om verder te gaan met leven – met gelukkig leven. Alsof hij nog niet mag sterven.

En waarom niet? Daarvoor moeten we goed naar die laatste regel luisteren. Ik ben je dankbaar, schrijft Carver. Ik wilde je dat vertellen, schrijft hij. Schrijft hij dan dat hij nog niet mag sterven omdat hij Tess nog moet vertellen dat hij haar dankbaar is? Ja, dat staat er. Maar er staat ook dat hij nog niet mag sterven omdat hij haar nog moet vertellen hoe ze hem tot een gelukkig leven opwekt. Dat staat er ook. En misschien staat er zelfs, nog algemener, dat hij nog niet mag sterven omdat hij haar nog over deze gelukkige dag in zijn leven moet vertellen.

Bij de gedachte aan zijn vrouw ontwaakt Carver weer, schikt hij zichzelf bewust, als het ware, wordt hij vervuld van een bewustzijn van zijn geluk, van hoe zijn vrouw hem gelukkiger maakt.

Dankbaar zijn heeft, denk ik, te maken met zo'n bewustzijn. Het heeft iets te maken met een bewustzijn van hoe mijn of jouw leven gevormd wordt door anderen. Meer dan we ooit kunnen bevatten, geven mensen zichzelf aan ons. Dat is een bewustzijn van afhankelijkheid, maar in de gelukkigste zin van dat woord. Niet slechts een bewustzijn van hoe ons leven afhangt van anderen maar ook hoe zij ons ons leven fundament geven.

We zijn afhankelijk *van* maar vertrouwen dus ook *op* de liefde die anderen ons geven. Dankbaar zijn we door onszelf, met een oud woord, te verheugen in onze afhankelijkheid. Iets simpeler gezegd: dankbaar zijn betekent gelukkig zijn dat je op anderen moet en mag vertrouwen.

Ik wil dat idee van dankbaarheid, aan het einde van deze preek, nog even terugkoppelen op het individualisme waar ik deze preek mee begon. Want er is een belangrijk, waardevol individualisme, zoals ik al zei. Maar in onze onafhankelijkheid kunnen we ook vergeten hoezeer ons leven samenhangt met dat van anderen. En we

krijgen zoveel leven van de mensen om ons heen, die van ons houden. We kunnen niet zonder!

En als we ons daar bewust van zijn, opent zich misschien nog een perspectief. Het wordt dan misschien mogelijk om voorbij onze kring van familie, vrienden en geliefden te kijken, naar allerlei ander mensen, vreemden in veel gevallen, waar we ook afhankelijk van zijn, die in hun levens ook fundamenten leggen, kleintjes, grote, voor ons leven. Misschien kunnen we langzaam leren om ook daarvoor dankbaar te zijn.

Harm Hendrik ten Napel, november 2017